

**Հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաների գործերով
արդարադատության ուղենիշներ (Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and
Witnesses of Crime)**

Բանաձև 2005/20

Տնտեսական և սոցիալական խորհուրդը,

Հիշատակելով իր 1996թ. հուլիսի 23-ի թիվ 1996/16 բանաձևը, որում Գլխավոր քարտուղարին խնդրել էր շարունակել հանցավորության կանխարգելման և քրեական արդարադատության ոլորտում ՄԱԿ-ի ստանդարտների և նորմերի գործածման և կիրառման խթանումը,

Հիշատակելով նաև հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատության ուղենիշների մասին իր 2004թ. հուլիսի 21-ի թիվ 2004/27 բանաձևը, որով խնդրել էր Գլխավոր քարտուղարին՝ ձևավորել միջկառավարական փորձագիտական խումբ՝ հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատության ուղենիշներ մշակելու նպատակով,

Այնուհետ հիշատակելով Գլխավոր Ասամբլեայի 1985թ. նոյեմբերի 29-ի թիվ 40/34 բանաձևը, որով Ասամբլեան հաստատել էր բանաձևին կից ներկայացված Հանցագործություններից և լիազորությունների չարաշահումից տուժած անձանց գործերով արդարադատության հիմնական սկզբունքների հռչակագիրը,

Հիշատակելով Գլխավոր Ասամբլեայի 1989թ. նոյեմբերի 20-ի թիվ 44/25 բանաձևով ընդունված Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիան, մասնավորապես՝ դրա 3-րդ և 39-րդ հոդվածները, ինչպես նաև՝ Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի՝ Գլխավոր Ասամբլեայի 2000թ. մայիսի 25-ի թիվ 54/263 արձանագրությամբ ընդունված Մանկավաճառության, երեխաների մարմնավաճառության և մանկական պոռնոգրաֆիայի մասին կամրնտիր արձանագրության դրույթները, մասնավորապես՝ դրա 8-րդ հոդվածը,

Ընդունելով, որ հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատությունը պետք է իրականացվի մեղադրվող անձանց իրավունքների երաշխավորման պայմաններում,

Ընդունելով նաև, որ տուժող և վկա երեխաները հատկապես խոցելի են և իրենց տարիքին, հասունության աստիճանին և առանձնակի կարիքներին համապատասխան հատուկ պաշտպանության, օժանդակության և աջակցության կարիք ունեն՝ հետագա բարդությունները և խեղումը կանխելու նպատակով, որոնք կարող են առաջանալ քրեական արդարադատության գործընթացներին նրանց մասնակցության արդյունքում,

Գիտակցելով հանցագործությունների և վիկտիմիզացիայի լուրջ ֆիզիկական, հոգեբանական և հուզական հետևանքները տուժող և վկա երեխաների համար, հատկապես սեռական շահագործման հետ կապված դեպքերում,

Գիտակցելով նաև այն փաստը, որ քրեական արդարադատության գործընթացում տուժող և վկա երեխաների մասնակցությունն անհրաժեշտ է արդյունավետ քրեական հետապնդում

իրականացնելու համար, մասնավորապես այն դեպքերում, երբ տուժող երեխան կարող է միակ վկան լինել,

Ընդունելով Երեխաների իրավունքների հարցերով միջազգային բյուրոյի գործադրած ջանքերը՝ հանցագործությունից տուժած կամ հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատության ուղենիշների մշակման համար հող նախապատրաստելու ուղղությամբ,

Երախտագիտությամբ նշելով Հանցագործությունից տուժած կամ հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատության ուղենիշների մշակման հարցերով միջկառավարական փորձագիտական խմբի հանդիպման ժամանակ կատարված աշխատանքը, որը տեղի է ունեցել Վիեննայում՝ 2005թ. մարտի 16-ին, և որի համար արտաբյուջետային միջոցներ է հատկացրել Կանադայի կառավարությունը, ինչպես նաև՝ ի գիտություն ընդունելով Միջկառավարական փորձագիտական խմբի զեկույցը¹,

Ի գիտություն ընդունելով 2005թ. ապրիլի 18-ից 25-ը Բանգկոկում կայացած Հանցավորության կանխարգելման և քրեական արդարադատության հարցերով, «Ինչպես գործի դնել ստանդարտները. հանցավորության կանխարգելման և քրեական արդարադատության ստանդարտների ներդրման հիսնամյակ» խորագրով ՄԱԿ-ի տասնմեկերորդ համագումարի զեկույցը,

Ուղղունելով «Համատեղ ջանքեր և արձագանք. հանցավորության կանխարգելման և քրեական արդարադատության ոլորտի ռազմավարական դաշինքներ» բանգկոկյան հռչակագիրը², որը հաստատվել է Հանցավորության կանխարգելման և քրեական արդարադատության հարցերով ՄԱԿ-ի տասնմեկերորդ համագումարի բարձրաստիճան սեզմենտում, մասնավորապես՝ 17-րդ և 33-րդ պարբերություններում, որոնցում ընդունվում է հանցագործության վկաներին և հանցագործությունից տուժածներին աջակցություն և ծառայություններ տրամադրելու կարևորությունը.

1. *Ընդունում է* սույն բանաձևին կից ներկայացվող Հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատության ուղենիշները՝ որպես օգտակար հիմք, որը կարող է օգնել անդամ երկրներին՝ քրեական արդարադատության համակարգում տուժող և վկա երեխաների պաշտպանությունը բարելավելու գործում.

2. *Հորդորում է* անդամ երկրներին՝ քրեական դատավարությունում ներգրավված տուժող և վկա երեխաներին առնչվող օրենսդրություն, ընթացակարգեր, քաղաքականություն մշակելիս և պրակտիկա ձևավորելիս հիմք ընդունել սույն ուղենիշները.

3. *Կոչ է անում* այն անդամ երկրներին, որոնք արդեն իսկ մշակել են տուժող և վկա երեխաների վերաբերյալ օրենսդրություն, ընթացակարգեր, քաղաքականություն և պրակտիկա՝ այդ մասին տեղեկատվությունը տրամադրել այլ երկրներին՝ վերջիններիս խնդրանքով և ըստ անհրաժեշտության, ինչպես նաև օժանդակել նրանց՝ վերապատրաստումներ նախապատրաստելու և իրականացնելու, կամ ուղենիշների կիրառումից բխող այլ գործողություններ իրականացնելու գործում.

4. *Կոչ է անում* Թմրանյութերի և հանցավորության հարցերով ՄԱԿ-ի գրասենյակին՝ առկա արտաբյուջետային միջոցների հաշվին անդամ երկրներին վերջիններիս խնդրանքով

¹ E/CN.15/2005/14/Add.1.

² A/CONF.203/18, chap. I, resolution 1.

ցուցաբերել տեխնիկական օժանդակություն, որը չի բացառում Թմրանյութերի և հանցավորության հարցերով ՄԱԿ-ի գրասենյակի կանոնավոր բյուջեում առկա միջոցների օգտագործումը³, ինչպես նաև խորհրդատվական ծառայություններ՝ ուղենիշների կիրառման հարցում նրանց օժանդակելու նպատակով.

5. *Խնդրում է* Գլխավոր քարտուղարին՝ ապահովել ուղենիշների հնարավորինս լայն տարածումն անդամ երկրների, ՄԱԿ-ի հանցավորության կանխարգելման և քրեական արդարադատության հարցերով ծրագրային ցանցի և այլ միջազգային, տարածաշրջանային և ոչ կառավարական կազմակերպությունների և հաստատությունների շրջանում.

6. *Առաջարկում է*, որպեսզի անդամ երկրներն ուղենիշները ներկայացնեն համապատասխան կառավարական և ոչ կառավարական կազմակերպությունների և հաստատությունների ուշադրությանը.

7. *Հորդորում է* ՄԱԿ-ի հանցավորության կանխարգելման և քրեական արդարադատության հարցերով ծրագրային ցանցում ընդգրկված հաստատություններին՝ վերապատրաստում անցկացնել ուղենիշների վերաբերյալ և տեղեկատվություն ամփոփել ներպետական մակարդակում հաջողված մոդելների վերաբերյալ և տարածել այն.

8. *Խնդրում է* Գլխավոր քարտուղարին՝ Հանցավորության կանխարգելման և քրեական արդարադատության հարցերի հանձնաժողովի տասնյոթերորդ նիստի ժամանակ զեկույց ներկայացնել սույն բանաձևի իրականացման վերաբերյալ:

Հավելված

Հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատության ուղենիշներ

I. Նպատակները

1. Հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատության վերաբերյալ սույն ուղենիշները շարադրում են արդիական գիտելիքների և համապատասխան միջազգային ու տարածաշրջանային նորմերի, ստանդարտների և սկզբունքների վրա հիմնված դրական փորձը:

2. Ուղենիշները պետք է իրականացվեն համապատասխան ներպետական օրենսդրության և դատական ընթացակարգերի համաձայն, ինչպես նաև՝ հաշվի առնելով իրավական, սոցիալական, տնտեսական, մշակութային և աշխարհագրական պայմանները: Այդուհանդերձ, պետությունները պետք է շարունակաբար ձգտեն հաղթահարել ուղենիշների կիրառման ընթացքում առաջացող գործնական բարդությունները:

3. Ուղենիշները սահմանում են գործնական շրջանակ՝ հետևյալ նպատակներին հասնելու համար.

³ Այս նոր շարադրանքը հիմք չէ կանոնավոր բյուջեն ավելացնելու կամ լրացուցիչ հավելումներ պահանջելու համար:

(ա) օժանդակել ներպետական օրենսդրության, ընթացակարգերի ու պրակտիկայի վերանայմանը, որպեսզի դրանք ապահովեն հանցագործությունից տուժած կամ հանցագործության վկա երեխաների իրավունքների հարգումը և նպաստեն Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի⁴ մասնակից երկրների կողմից այդ կոնվենցիայի իրականացմանը:

(բ) օժանդակել կառավարություններին, միջազգային կազմակերպություններին, հանրային գործակալություններին, ոչ կառավարական և համայնքային կազմակերպություններին ու այլ շահագրգիռ կողմերին՝ հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաների հետ կապված հիմնախնդիրների վերաբերյալ օրենսդրություն, քաղաքականություն, ծրագրեր և պրակտիկա մշակելու և իրականացնելու գործում:

(գ) հանցագործությունից տուժած կամ հանցագործության վկա երեխաների հետ աշխատող մասնագետներին, անհրաժեշտության դեպքում՝ նաև կամավորներին ներպետական, տարածաշրջանային և միջազգային մակարդակով ուղղություն ցույց տալ չափահասների և անչափահասների գործերով արդարադատության գործընթացներում՝ հիմնվելով Հանցագործություններից և լիազորությունների չարաշահումից տուժած անձանց գործերով արդարադատության հիմնական սկզբունքների հռչակագրի վրա⁵:

(դ) երեխաների խնամք իրականացնողներին օժանդակություն և աջակցություն տրամադրել՝ հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաների հանդեպ սրտացավ վերաբերմունք ցուցաբերելու հարցերում:

4. Ուղենիշներն իրականացնելիս յուրաքանչյուր իրավական համակարգում հարկավոր է ապահովել, որպեսզի ներդրված լինեն վերապատրաստումների և ընտրության չափանիշներ ու ընթացակարգեր՝ պաշտպանելու համար հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաներին և բավարարելու նրանց հատուկ կարիքները՝ այն դեպքերում, երբ վիկտիմիզացիայի բնույթը տարբեր կերպ է անդրադառնում երեխաների տարբեր խմբերի, ասենք՝ սեռական ոտնձգությունների (հատկապես՝ աղջիկների նկատմամբ) ենթարկվածների վրա:

5. Ուղենիշները վերաբերում են մի ոլորտի, որտեղ գիտելիքներն ու պրակտիկան զարգանում ու կատարելագործվում են: Ուղենիշները չեն հավակնում սպառիչ լինել և ոչ էլ բացառում են հետագա զարգացումները, եթե դրանք համահունչ են ուղենիշների հիմքում ընկած նպատակներին ու սկզբունքներին:

6. Ուղենիշները կարող են նաև կիրառվել արդարադատության ոչ ֆորմալ և ավանդական համակարգերում իրականացվող ընթացակարգերի նկատմամբ, ինչպիսիք են՝ վերականգնողական արդարադատությունը և իրավունքի ոչ քրեական բնագավառները, ներառյալ՝ խնամակալության, ամուսնալուծության, որդեգրման, երեխայի պաշտպանության, հոգեկան առողջության, քաղաքացիության, ներգաղթյալների և փախստականների վերաբերյալ օրենսդրությունը (ցանկը սպառիչ չէ):

II. Հատուկ նկատառումներ

7. Ուղենիշները մշակվել են՝

⁴ Գլխավոր Ասամբլեայի թիվ 44/25 բանաձևի հավելված:

⁵ Գլխավոր Ասամբլեայի թիվ 40/34 բանաձևի հավելված:

(ա) գիտակցելով, որ աշխարհում միլիոնավոր երեխաներ տուժում են հանցագործությունների և լիազորությունների չարաշահման արդյունքում, և որ այդ երեխաների իրավունքները հավուր պատշաճի ընդունված չեն, ուստի նրանք կարող են հավելյալ զրկանքներ կրել արդարադատության գործընթացին մասնակցելիս:

(բ) ընդունելով, որ երեխաները խոցելի են և իրենց տարիքին, հասունության աստիճանին և անհատական հատուկ կարիքներին համապատասխան հատուկ պաշտպանության կարիք ունեն:

(գ) ընդունելով, որ աղջիկները հատկապես խոցելի են և արդարադատության համակարգի բոլոր փուլերում կարող են խտրականության երևույթների բախվել:

(դ) վերահաստատելով, որ հարկավոր է գործադրել բոլոր ջանքերը՝ երեխաների վիկտիմիզացիան կանխելու համար, ներառյալ՝ Հանցավորության կանխարգելման ուղենիշների իրականացման միջոցով⁶:

(ե) գիտակցելով, որ հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաները կարող են հավելյալ զրկանքներ կրել՝ սխալմամբ իրավախախտ համարվելու դեպքում, երբ նրանք իրականում տուժողներ ու վկաներ են:

(զ) հիշատակելով, որ Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիան սահմանում է երեխաների իրավունքների արդյունավետ ճանաչումը երաշխավորելու պահանջներ ու սկզբունքներ, ինչպես նաև այն, որ Հանցագործություններից և լիազորությունների չարաշահումից տուժած անձանց գործերով արդարադատության հիմնական սկզբունքների հռչակագիրը սահմանում է սկզբունքներ՝ տուժողներին տեղեկատվության, մասնակցության, վնասի հարթման և օժանդակության իրավունք վերապահելու վերաբերյալ:

(է) հիշատակելով միջազգային և տարածաշրջանային նախաձեռնությունները՝ Հանցագործություններից և լիազորությունների չարաշահումից տուժած անձանց գործերով արդարադատության հիմնական սկզբունքների հռչակագրի իրականացման վերաբերյալ, ներառյալ՝ «Արդարադատություն տուժողների համար» ձեռնարկը և քաղաքականություն մշակողների համար նախատեսված «Հիմնական սկզբունքների հռչակագիր» խորագրով ուղեցույցը, որոնք երկուսն էլ լույս են ընծայվել Թմրանյութերի վերահսկողության և հանցավորության կանխարգելման ՄԱԿ-ի գրասենյակի կողմից՝ 1999 թվականին:

(ը) ընդունելով Երեխաների իրավունքների հարցերով միջազգային բյուրոյի գործադրած ջանքերը՝ հանցագործությունից տուժած կամ հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատության ուղենիշների մշակման համար հող նախապատրաստելու ուղղությամբ,

(թ) նկատի առնելով, որ հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաների խնդիրներին բարելավված արձագանքի արդյունքում երեխաները և նրանց ընտանիքներն առավել հոժարակամ կհայտնեն վիկտիմիզացիայի դեպքերի մասին և ավելի լավ կօժանդակեն արդարադատության գործընթացին:

(ժ) հիշեցնելով, որ հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատությունը պետք է երաշխավորվի՝ մեղադրվող և դատապարտված իրավախախտների իրավունքների երաշխավորման պայմաններում:

⁶ 2002/13 բանաձևի հավելված:

(ի) հաշվի առնելով իրավական համակարգերի և սովորույթների բազմազանությունը, ինչպես նաև հիշատակելով, որ հանցավորությունը գնալով ավելի անդրազգային երևույթ է դառնում, և որ անհրաժեշտ է ապահովել, որպեսզի հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաները բոլոր երկրներում հավուր պատշաճի պաշտպանություն ստանան:

III. Սկզբունքները

8. Ինչպես նշված է միջազգային փաստաթղթերում, մասնավորապես՝ Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայում, և ինչպես արտացոլված է Երեխայի իրավունքների հարցերով կոմիտեի աշխատություններում, հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատությունն ապահովելու նպատակով, այդ երեխաների բարեկեցության համար պատասխանատու մասնագետները պետք է հարգեն հետևյալ փոխկապակցված սկզբունքները.

(ա) *արժանապատվությունը*. յուրաքանչյուր երեխա յուրօրինակ և բարձրարժեք մարդկային էակ է, և որպես այդպիսին՝ նրա անհատական արժանապատվությունը, հատուկ կարիքները, հետաքրքրությունները և անձնական կյանքը պետք է հարգվեն և պաշտպանվեն.

(բ) *խտրականության բացառումը*. յուրաքանչյուր երեխա արդարացի և հավասար վերաբերմունքի իրավունք ունի՝ անկախ իր, իր ծնողի կամ օրինական ներկայացուցչի ռասայից, ծագումից, մաշկի գույնից, սեռից, լեզվից, կրոնից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային, էթնիկ կամ սոցիալական ծագումից, գույքային դրությունից, հաշմանդամությունից, ծննդյան կամ այլ կարգավիճակից.

(գ) *երեխայի լավագույն շահերը*. մեղադրյալ և դատապարտյալ իրավախախտների իրավունքները երաշխավորելու հետ մեկտեղ՝ յուրաքանչյուր երեխա իրավունք ունի պահանջելու, որպեսզի իր լավագույն շահերին առաջնային ուշադրություն դարձվի: Դա ներառում է պաշտպանության և ներդաշնակ զարգացման հնարավորությունների իրավունքը.

(i) *պաշտպանությունը*. յուրաքանչյուր երեխա ունի կյանքի և գոյատևելու, զրկանքի, չարաշահման կամ անտեսման ցանկացած դրսևորումից, ներառյալ՝ ֆիզիկական, հոգեբանական, հոգեկան և հուզական չարաշահումից և անտեսումից զերծ մնալու իրավունք,

(ii) *ներդաշնակ զարգացումը*. յուրաքանչյուր երեխա ներդաշնակ զարգացման հնարավորության և ֆիզիկական, հոգեկան, հոգևոր, բարոյական և սոցիալական աճին համարժեք կենսապայմանների իրավունք ունի: Երեխային վնաս պատճառելու դեպքում պետք է ձեռնարկվեն բոլոր քայլերը՝ երեխայի առողջ զարգացումն ապահովելու ուղղությամբ.

(դ) *մասնակցության իրավունքը*. յուրաքանչյուր երեխա, ներպետական դատավարական օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պետք է իրավունք ունենա ազատորեն, սեփական բառերով արտահայտելու իր տեսակետները, կարծիքները և համոզմունքները, և հատկապես՝ ներազդելու իր կյանքին առնչվող որոշումների ընդունման վրա, ներառյալ դատական գործընթացների արդյունքում կայացվող որոշումները. նրանց կարծիքները պետք է հաշվի առնվեն՝ ելնելով վերջիններիս ունակություններից, տարիքից, մտավոր հասունությունից և զարգացման աստիճանից:

IV. Սահմանումներ

9. Սույն ուղենիշներում գործածվել են հետևյալ սահմանումները.

(ա) «հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխա» արտահայտությունը վերաբերում է 18 տարին չլրացած երեխաներին ու դեռահասներին, ովքեր տուժել են հանցագործությունից կամ ականատես են եղել հանցագործությանը՝ անկախ կատարված իրավախախտման մեջ նրանց ունեցած դերից կամ ենթադրյալ իրավախախտների կամ իրավախախտների խմբերի՝ քրեական հետապնդման ընթացքում ունեցած կարգավիճակից.

(բ) «մասնագետներ» արտահայտությունը վերաբերում է այն անձանց, ովքեր իրենց աշխատանքի բերումով շփվում են հանցագործությունից տուժած կամ հանցագործության վկա երեխաների հետ՝ արդարադատության համակարգում հայտնված այն երեխաների կարիքները բավարարելու նպատակով, ում վերաբերում են սույն ուղենիշները: Այդ անձանց թվին են դասվում. երեխայի և վկայի գործերով պաշտպանները և օժանդակող անձինք, երեխայի պաշտպանության ծառայության աշխատողները, երեխայի սոցիալական ապահովության գործակալության անձնակազմը, դատախազները, ըստ անհրաժեշտության՝ նաև փաստաբանները, դիվանագիտական և հյուպատոսական անձնակազմը, ընտանեկան բռնության ծրագրերի անձնակազմը, դատավորները, դատական ծառայողները, իրավապահ մարմինների ծառայողները, բժշկական և հոգեբուժական ոլորտի մասնագետները և սոցիալական աշխատողները.

(գ) «արդարադատության գործընթաց» արտահայտությունը ներառում է հանցագործության բացահայտումը, բողոքի ներկայացումը, քննությունը, քրեական հետապնդումը և դատական ու հետդատական ընթացակարգերը՝ անկախ այն հանգամանքից՝ գործը վարվում է չափահասների կամ անչափահասների համար նախատեսված քրեական արդարադատության ներպետական, միջազգային կամ տարածաշրջանային համակարգում, թե՛ արդարադատության ավանդական կամ ոչ պաշտոնական համակարգում.

(դ) «երեխաների հանդեպ զգայուն» արտահայտությունը վերաբերում է այնպիսի մոտեցմանը, որը հավասարակշռում է պաշտպանություն ստանալու՝ երեխայի իրավունքը, և որի ժամանակ հաշվի են առնվում երեխայի անհատական կարիքներն ու տեսակետները:

V. Արժանապատիվ ու կարեկից վերաբերմունքի արժանանալու իրավունքը

10. Տուժող և վկա երեխաներն արդարադատության գործընթացում պետք է արժանանան հոգատար և զգայուն վերաբերմունքի՝ հաշվի առնելով նրանց անձնական իրավիճակից և անմիջական կարիքներից, տարիքից, սեռից, հաշմանդամության առկայությունից և հասունության մակարդակից՝ լիարժեք հարգելով նրանց ֆիզիկական, հոգեկան և բարոյական անձեռնմխելիությունը:

11. Յուրաքանչյուր անչափահասի պետք է վերաբերվել որպես անհատի, որն ունի անհատական կարիքներ, ցանկություններ և զգացմունքներ:

12. Երեխայի անձնական կյանքին միջամտությունը պետք է հասցվի անհրաժեշտ նվազագույնի՝ միաժամանակ պահպանելով ապացույցների ձեռքբերման բարձր ստանդարտները՝ արդարադատության գործընթացի արդարացի և անկողմնակալ արդյունքների հասնելու նպատակով:

13. Երեխային հետագա զրկանքներ պատճառելուց խուսափելու համար հարցաքննությունները, խուզարկությունները և քննչական այլ գործողությունները պետք է

կատարվեն վերապատրաստում անցած մասնագետների կողմից, ովքեր դա կատարում են զգայուն, հարգալից և հիմնավոր կերպով:

14. Սույն ուղենիշներում նկարագրված բոլոր գործողությունները պետք է կատարվեն երեխաների հանդեպ զգայուն կերպով՝ երեխայի հատուկ կարիքներին համապատասխանող միջավայրում՝ ելնելով նրա ունակություններից, տարիքից, մտավոր հասունությունից և զարգացման աստիճանից: Դրանք պետք է կատարվեն երեխայի կողմից կիրառվող և նրա համար հասկանալի լեզվով:

VI. Խտրականությունից պաշտպանված լինելու իրավունքը

15. Տուժող և վկա երեխաները պետք է կարողանան օգտվել արդարադատության այնպիսի գործընթացից, որը նրանց պաշտպանում է երեխայի, նրա ծնողի կամ օրինական ներկայացուցչի ռասայից, մաշկի գույնից, սեռից, լեզվից, կրոնից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային, էթնիկ կամ սոցիալական ծագումից, գույքային դրությունից, հաշմանդամությունից, ծննդյան կամ այլ կարգավիճակից բխող խտրականությունից:

16. Արդարադատության գործընթացը և տուժող կամ վկա երեխաների ու նրանց ընտանիքների համար հասանելի օժանդակ ծառայությունները պետք է մատուցվեն՝ դյուրագրգաց մոտեցում ցուցաբերելով երեխայի տարիքին, ցանկություններին, ընկալունակությանը, սեռին, սեռական կողմնորոշմանը, էթնիկ, մշակութային, կրոնական, լեզվական և սոցիալական ծագմանը, հասարակությունում զբաղեցրած դիրքին, սոցիալ-տնտեսական պայմաններին, ներգաղթյալի կամ փախստականի կարգավիճակին, ինչպես նաև՝ երեխայի հատուկ կարիքներին, ներառյալ՝ առողջությանը, ունակություններին ու կարողություններին: Մասնագետները պետք է վերապատրաստում անցնեն այս կարգի տարբերությունների վերաբերյալ:

17. Որոշակի դեպքերում կարող է անհրաժեշտ լինել հատուկ ծառայություններ և պաշտպանության միջոցներ ձեռնարկել՝ գենդերային հարցերը և երեխաների դեմ ուղղված որոշ հանցագործությունների, ինչպիսիք են՝ երեխաների ներգրավմամբ սեռական ոտնձգությունները, առանձնահատկությունները հաշվի առնելու նպատակով:

18. Տարիքի գործոնը չպետք է խոչընդոտի արդարադատության գործընթացին լիարժեք մասնակցելու՝ երեխայի իրավունքը: Յուրաքանչյուր երեխա պետք է դիտվի որպես լիարժեք վկա, որը կարող է հարցաքննվել, իսկ նրա տված ցուցմունքները չպետք է անվավեր կամ ոչ արժանահավատ համարվեն՝ ելնելով միայն երեխայի տարիքից, քանի դեռ նրա տարիքը և հասունությունը թույլ են տալիս ողջամիտ և արժանահավատ ցուցմունք տալ՝ հաղորդակցման կամ այլ հարցում օգնություն ստանալով կամ առանց դրա:

VII. Տեղեկացված լինելու իրավունքը

19. Տուժող և վկա երեխաները, նրանց ծնողները կամ խնամակալներն ու օրինական ներկայացուցիչները, արդարադատության գործընթացին իրենց առաջին շփումից սկսած և ողջ գործընթացի ժամանակ պետք է անհապաղ և պատշաճ կերպով հնարավորինս տեղեկացվեն հետևյալի մասին (ցանկը սպառիչ չէ).

(ա) առողջապահական, հոգեբանական, սոցիալական և համապատասխան այլ ծառայությունների, ինչպես նաև նման ծառայություններից օգտվելու հնարավորության, անհրաժեշտության դեպքում իրավական կամ այլ խորհրդատվության կամ

ներկայացուցչության, փոխհատուցման և արտակարգ դեպքերում՝ ֆինանսական աջակցության հնարավորությունների հետ մեկտեղ.

(բ) չափահասների և անչափահասների համար նախատեսված քրեական արդարադատության գործընթացի իրականացման ընթացակարգեր, ներառյալ՝ տուժող և վկա երեխաների դերակատարության և նշանակալիության, ցուցմունք տալու տևողության և եղանակի, ինչպես նաև քննության և դատավարության ընթացքում «հարցաքննությունն» իրականացնելու ձևերի վերաբերյալ.

(գ) բողոք ներկայացնելիս և քննության ու դատական ընթացակարգերի ժամանակ երեխային աջակցելու առկա մեխանիզմները.

(դ) լսումների և համապատասխան այլ միջոցառումների առանձին վայրերը և ժամանակը.

(ե) պաշտպանության միջոցների առկայությունը.

(զ) տուժող և վկա երեխաներին առնչվող որոշումների վերանայման՝ գոյություն ունեցող մեխանիզմները.

(է) Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայով և Հանցագործություններից և լիազորությունների չարաշահումից տուժած անձանց գործերով արդարադատության հիմնական սկզբունքների հռչակագրով տուժող և վկա երեխաների համար սահմանված իրավունքները:

20. Բացի այդ, տուժող վկաները, նրանց ծնողները կամ խնամակալները և օրինական ներկայացուցիչները պետք է հնարավորինս անհապաղ և պատշաճ կերպով տեղեկացվեն հետևյալի մասին.

(ա) տվյալ գործի ընթացքը և բնույթը, ներառյալ՝ մեղադրյալի ձերբակալությունը, կալանավորումը և նման այլ կարգավիճակը և այդ կարգավիճակի ցանկացած սպասելի փոփոխություն, մեղադրող կողմի որոշումները և համապատասխան հետդատական զարգացումները և գործի ելքը.

(բ) արդարադատության գործընթացում իրավախախտի կամ պետության կողմից վնասի հարթման առկա հնարավորությունները՝ այլընտրանքային քաղաքացիական վարույթի կամ այլ ընթացակարգերի միջոցով:

VIII. Լսված լինելու և տեսակետներ ու մտահոգություններ արտահայտելու իրավունքը

21. Մասնագետները պետք է գործադրեն բոլոր ջանքերը՝ տուժող և վկա երեխաներին արդարադատության գործընթացում իրենց ներգրավման վերաբերյալ տեսակետներն ու մտահոգություններ հայտնելու հնարավորություն ընձեռելու ուղղությամբ, այդ թվում՝ հետևյալ միջոցներով.

(ա) ապահովելով, որ տուժող, անհրաժեշտության դեպքում՝ նաև վկա երեխաներին խորհրդատվություն տրամադրվի վերը՝ 19-րդ պարբերությունում նշված հարցերի շուրջ.

(բ) ապահովելով, որ տուժող և վկա երեխաները հնարավորություն ունենան ազատորեն և սեփական ոճով արտահայտելու իրենց տեսակետներն ու մտահոգությունները արդարադատության գործընթացում իրենց ներգրավման, մեղադրյալի կողմից իրենց սպառնացող վտանգի, ինչպես նաև ցուցմունք տալու նախընտրելի եղանակի և այն

զգացողությունների մասին, որ նրանք ունեն գործընթացի հետ կապված եզրակացությունների առնչությամբ.

(զ) պատշաճ ուշադրության առնել երեխայի տեսակետներն ու մտահոգությունները, իսկ եթե նրանք ի վիճակի չեն ընթացք տալ դրան՝ պատճառները բացատրել երեխային:

IX. Արդյունավետ օժանդակություն ստանալու իրավունքը

22. Տուժող և վկա երեխաները, համապատասխան դեպքերում՝ նաև նրանց ընտանիքի անդամները պետք է կարողանան օգտվել ստորև՝ 40-րդ և 42-րդ պարբերություններում նշված վերապատրաստումներ անցած մասնագետների կողմից ցուցաբերվող օժանդակությունից: Դա կարող է ներառել օժանդակության և աջակցության հետևյալ ծառայությունները. ֆինանսական, իրավական, խորհրդատվական, առողջապահական, սոցիալական ու կրթական, ֆիզիկական ու հոգեբանական վերականգնման, ինչպես նաև՝ երեխայի վերահսկողության համար անհրաժեշտ այլ ծառայություններ: Օժանդակության բոլոր այդ տարատեսակները պետք է արձագանքեն երեխայի կարիքներին և նրան հնարավորություն ընձեռեն արդյունավետորեն մասնակցելու արդարադատության գործընթացի բոլոր փուլերում:

23. Տուժող և վկա երեխաներին օժանդակություն ցուցաբերելիս մասնագետները պետք է գործադրեն աջակցությունը համակարգելուն ուղղված բոլոր ջանքերը, որպեսզի երեխան չենթարկվի չափից ավելի միջամտության:

24. Տուժող և վկա երեխաներն օժանդակությունը պետք է ստանան օժանդակող այնպիսի անձանցից, ինչպիսիք են՝ տուժող/վկա երեխաների հարցերով մասնագետները, ովքեր աշխատանքը սկսում են նախնական զեկույցից և շարունակում են մինչև այն պահը, երբ այդ ծառայություններն այլևս անհրաժեշտ չեն:

25. Մասնագետները պետք է մշակեն և իրականացնեն այնպիսի միջոցառումներ, որոնք ուղղված են վկայություն կամ ցուցմունք տալը երեխաների համար հեշտացնելուն, մինչդեռ տակալան և դատական փուլերում հաղորդակցությունը և ընկալումը բարելավելուն: Այդ միջոցները կարող են ներառել հետևյալը.

(ա) ներգրավել տուժող և վկա երեխաների հարցերով մասնագետների՝ երեխայի հատուկ կարիքները բավարարելու նպատակով.

(բ) ներգրավել օժանդակող անձանց, այդ թվում՝ մասնագետների և ընտանիքի համապատասխան անդամների, ովքեր ցուցմունք տալու պահին գտնվում են երեխայի հետ.

(գ) անհրաժեշտության դեպքում խնամակալ նշանակել՝ երեխայի իրավական շահերը պաշտպանելու նպատակով:

X. Մասնավոր կյանքի գաղտնիության իրավունքը

26. Տուժող և վկա երեխայի մասնավոր կյանքի գաղտնիությունը պետք է պաշտպանվի՝ որպես առաջնային կարևորության խնդիր:

27. Արդարադատության գործընթացում երեխայի ներգրավման մասին տեղեկատվության գաղտնիությունը պետք է պահպանվի: Դա կարող է իրականացվել այն տեղեկատվությունը գաղտնի պահելու կամ դրա հրապարակումը սահմանափակելու միջոցով, որը կարող է

հանգեցնել արդարադատության գործընթացում որպես տուժող կամ վկա ներգրավված երեխայի ինքնության բացահայտման:

28. Հարկավոր է միջոցներ ձեռք առնել՝ երեխաներին անհարկի անվանարկումից պաշտպանելու ուղղությամբ, օրինակ՝ երեխայի հարցաքննության ժամանակ բացառելով հանրության և լրատվամիջոցների ներկայությունը դատական նիստերի դահլիճում, եթե դա թույլատրվում է ներպետական օրենսդրությամբ:

XI. Արդարադատության գործընթացում զրկանքներից պաշտպանված լինելու իրավունքը

29. Մասնագետները պետք է միջոցներ ձեռնարկեն կալանքի, քննության և քրեական հետապնդման ընթացքում զրկանքները բացառելու ուղղությամբ՝ տուժող և վկա երեխաների լավագույն շահերը և արժանապատվությունը հարգելու նպատակով:

30. Մասնագետները պետք է տուժող և վկա երեխաների հանդեպ զգայուն մոտեցում ցուցաբերեն, որպեսզի.

(ա) աջակցություն ցուցաբերվի տուժող և վկա երեխաներին, ներառյալ՝ արդարադատության գործընթացում ներգրավվածության ողջ ընթացքում երեխային ուղեկցելը, եթե դա բխում է նրա լավագույն շահերից.

(բ) ապահովվի գործընթացի որոշակիությունը, ներառյալ՝ գործընթացից տուժող և վկա երեխաների ակնկալիքների առավելագույն հնարավոր հստակեցումը: Լսումներին և դատավարությանը երեխայի մասնակցությունը պետք է ծրագրվի նախապես, և բոլոր ջանքերը պետք է գործադրվեն՝ ապահովելու համար երեխաների և գործընթացի ողջ ընթացքում նրանց հետ առնչվող անձանց շփումների անընդհատությունը.

(գ) ապահովվի դատական քննության հնարավորինս վաղ իրականացումը, եթե ձգձգումները չեն բխում երեխայի լավագույն շահերից: Տուժող և վկա երեխաներին առնչվող հանցագործությունների քննությունը ևս պետք է արագացվի և պետք է առկա լինեն տուժող և վկա երեխաների մասնակցությամբ գործերի արագացված դատաքննության կարգ սահմանող ընթացակարգեր, օրենքներ ու դատական կանոններ.

(դ) կիրառվեն երեխայի հանդեպ զգայուն ընթացակարգեր, այդ թվում՝ երեխաների համար նախատեսված հարցաքննության սենյակները, մեկ վայրում գործող բազմամասնագիտական ծառայությունները տուժող և վկա երեխաների համար, վերանայված դատական միջավայրը, որն ուշադրություն է դարձնում վկա երեխաներին, երեխայի հարցաքննությունների ընդմիջումները, լսումների նշանակումն այնպիսի ժամերի, որը համապատասխանում է երեխայի տարիքին և հասունությանը, ծանուցման պատշաճ համակարգը, որն ապահովում է, որպեսզի երեխան դատարան գնա միայն անհրաժեշտության դեպքում, ինչպես նաև երեխայի կողմից ցուցմունք տալու առումով նպաստավոր համապատասխան այլ միջոցները:

31. Մասնագետները պետք է նաև իրականացնեն այնպիսի միջոցառումներ, որոնք.

(ա) կնվազեցնեն հարցաքննությունների թիվը: Պետք է սահմանել տուժող և վկա երեխաներից ցուցմունք ստանալու հատուկ ընթացակարգեր՝ հարցաքննությունների, ցուցմունքների, լսումների, և հատկապես՝ արդարադատության գործընթացի հետ անհարկի շփումների թիվը նվազեցնելու նպատակով, այդ թվում՝ տեսաձայնագրման կիրառմամբ.

(բ) եթե դա նախատեսված է տվյալ իրավական համակարգով՝ կապահովեն տուժող և վկա երեխաների պաշտպանությունը հանցագործության կատարման մեջ մեղադրվող անձի կողմից հարցաքննվելուց՝ միաժամանակ հարգելով երեխայի՝ պաշտպանության իրավունքը: Անհրաժեշտության դեպքում տուժող և վկա երեխաները պետք է հարցաքննվեն (այդ թվում՝ դատարանում) հանցագործության կատարման մեջ մեղադրվող անձի տեսադաշտից դուրս պայմաններում. պետք է նաև տրամադրվեն առանձին դատական սպասարաններ և մեկուսի հարցաքննության տարածքներ.

(գ) կապահովեն, որ տուժող և վկա երեխաները հարցաքննվեն երեխայի հանդեպ զգայուն եղանակով՝ դատավորների կողմից հսկողության հնարավորությամբ, նպաստելով ցուցմունքներ տալու գործընթացին և կրճատելով ահաբեկման հնարավորությունը, օրինակ՝ ցուցմունք տալիս օգնելու կամ հոգեբան փորձագետներ նշանակելու միջոցով:

XII. Անվտանգության իրավունքը

32. Այն դեպքերում, երբ տուժող կամ վկա երեխայի անվտանգությանը վտանգ է սպառնում, հարկավոր է պատշաճ միջոցներ ձեռնարկել՝ իշխանության համապատասխան մարմիններին այդ սպառնալիքի մասին տեղեկացնելու պահանջ սահմանելու և երեխային այդ ռիսկից նախքան արդարադատության գործընթացը, դրա ընթացքում և դրանից հետո պաշտպանելու նպատակով:

33. Երեխաների հետ առնչություն ունեցող մասնագետներից պետք է պահանջվի, որպեսզի վերջիններս իշխանության համապատասխան մարմիններին հայտնեն տուժող կամ վկա երեխային պատճառված, պատճառվող կամ պատճառվելիք վնասի մասին:

34. Մասնագետները պետք է վերապատրաստվեն՝ տուժող և վկա երեխաների նկատմամբ ահաբեկումը, սպառնալիքն ու վնասները ճանաչելու և կանխելու թեմաներով: Այն դեպքերում, երբ տուժող կամ վկա երեխաները կարող են ենթարկվել ահաբեկման ու սպառնալիքների կամ վնասվել՝ պետք է սահմանել երեխայի անվտանգությունն ապահովող պայմաններ: Այդ երաշխիքները կարող են ներառել.

(ա) տուժող և վկա երեխաների և հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվողների միջև ուղղակի շփումներից արդարադատության գործընթացի ցանկացած փուլում խուսափելը.

(բ) դատարանի որոշմամբ նշանակվող սահմանափակումները և հաշվառման համակարգը.

(գ) մեղադրյալի մինչդատական կալանավորումը և նրա նկատմամբ «շփումների արգելման» պայմանով գրավի կիրառումը.

(դ) մեղադրյալին տնային կալանքի վերցնելը.

(ե) Հնարավոր և նպատակահարմար բոլոր դեպքերում տուժող և վկա երեխաներին ոստիկանության կամ համապատասխան այլ գերատեսչությունների պաշտպանությանը հանձնելը՝ ապահովելով նրանց գտնվելու վայրի գաղտնիությունը:

XIII. Պատճառված վնասի հարթման իրավունքը

35. Լիարժեք փոխհատուցման, վերաինտեգրման և վերականգնման հասնելու համար պետք է հնարավորության դեպքում հարթվի տուժող երեխաներին պատճառված վնասը: Վնասի հարթումն ստանալու և իրականացնելու ընթացակարգերը պետք է մատչելի և երեխաների հանդեպ զգայուն լինեն:

36. Եթե այդ ընթացակարգերը երեխաների հանդեպ զգայուն են և դրանցում հարգվել են սույն ուղենիշները, հարկավոր է խրախուսել քրեական և վնասի հարթման ընթացակարգերի համակցումը ոչ պաշտոնական և համայնքային արդարադատության այնպիսի ընթացակարգերի հետ, ինչպիսին վերականգնողական արդարադատությունն է:

37. Վնասի հարթումը պետք է ներառի քրեական գործեր քննող դատարանի որոշմամբ իրավախախտի նկատմամբ նշանակված վերականգնման պարտավորությունը, պետության կողմից իրականացվող տուժողների փոխհատուցման ծրագրերը և քաղաքացիական վարույթի կարգով վնասների փոխհատուցումը: Հնարավոր դեպքերում սոցիալական և կրթական վերաինտեգրման, բուժման, հոգեկան առողջության հետ կապված խնամքի և իրավաբանական ծառայությունների ծախսերը պետք է փոխհատուցվեն: Հարկավոր է սահմանել ընթացակարգեր, որոնք կապահովեն վնասի հարթման որոշումների և վնասի գումարի գանձման կատարումը՝ նախքան տուգանքների նշանակումը:

XIV. Հատուկ կանխարգելիչ միջոցների իրավունքը

38. Բոլոր երեխաների համար սահմանվելիք կանխարգելիչ միջոցներից զատ, պահանջվում են հատուկ ռազմավարություններ տուժող և վկա այն երեխաների վերաբերյալ, ովքեր առանձնապես խոցելի են կրկնակի վիկտիմիզացիայի կամ հանցավորության առումով:

39. Մասնագետները պետք է մշակեն և իրականացնեն համապարփակ և հատուկ հարմարեցված ռազմավարություններ և միջամտություններ՝ այն դեպքերում, երբ տուժող երեխաների հետագա վիկտիմիզացիան հնարավոր է: Այդ ռազմավարությունները և միջամտություններն իրականացնելիս հարկավոր է հաշվի առնել վիկտիմիզացիայի բնույթը, այդ թվում՝ վիկտիմիզացիան՝ պայմանավորված ընտանեկան չարաշահումներով, սեռական շահագործմամբ, հաստատություններում կատարված չարաշահումներով և թրաֆիքինգով: Ռազմավարությունները կարող են նախաձեռնված լինել կառավարության մակարդակով, հարևանների կամ քաղաքացիների կողմից:

XV. Իրականացումը

40. Տուժող և վկա երեխաների հետ աշխատող մասնագետների համար պետք է հասանելի լինեն համապատասխան վերապատրաստումները, կրթությունը և տեղեկատվությունը՝ տուժող և վկա երեխաներին պաշտպանելուն և նրանց նկատմամբ արդյունավետ ու զգայուն վերաբերմունք ցուցաբերելուն ուղղված մասնագիտացված մեթոդները բարելավելու և պահպանելու նպատակով:

41. Մասնագետները պետք է արդյունավետ վերապատրաստում անցնեն՝ տուժող և վկա երեխային պաշտպանելու և նրա կարիքները բավարարելու վերաբերյալ, այդ թվում՝ մասնագիտացված ստորաբաժանումներում և ծառայություններում:

42. Այդ վերապատրաստումը պետք է ներառի.

(ա) մարդու իրավունքների համապատասխան նորմերը, ստանդարտներն ու սկզբունքները, այդ թվում՝ երեխայի իրավունքները.

(բ) այդ անձանց աշխատանքի սկզբունքները և աշխատավայրում ընդունված էթիկայի կանոնները.

(գ) երեխաների դեմ ուղղված հանցագործությունների մասին վկայող նշանները.

(դ) ճգնաժամային գնահատման հմտություններն ու տեխնիկան, հատկապես՝ ուղղորդման հետ կապված՝ շեշտը դնելով գաղտնիությունը պահպանելու անհրաժեշտության վրա.

(ե) երեխաների դեմ ուղղված հանցագործությունների ազդեցությունը, հետևանքները, ներառյալ՝ բացասական ֆիզիկական և հոգեբանական ներգործությունը և պատճառած վնասը.

(զ) արդարադատության գործընթացում տուժող և վկա երեխաներին օժանդակելու հատուկ միջոցներն ու տեխնիկան.

(է) միջմշակութային և տարիքային, լեզվական, կրոնական, սոցիալական ու գենդերային հարցերը.

(ը) չափահաս-երեխա հաղորդակցման հմտությունները.

(թ) հարցազրույցի վարման և գնահատման տեխնիկան, որը նվազագույնի է հասցնում երեխային հասցվող վնասը՝ միաժամանակ առավելագույնի հասցնելով երեխայից ստացված տեղեկատվության որակը.

(ժ) տուժող և վկա երեխաների հետ զգայուն, ընկալունակ, կառուցողական և համոզման վրա հիմնված վարվեցողության հմտությունները.

(ի) ապացույցները պահպանելու ու ներկայացնելու, և վկա երեխաներին հարցաքննելու մեթոդները.

(լ) տուժող և վկա երեխաների հետ աշխատող մասնագետների դերակատարությունը և նրանց կողմից կիրառվող մեթոդները:

43. Մասնագետները պետք է գործադրեն բոլոր ջանքերը՝ երեխաներին աջակցելիս միջմասնագիտական և համագործակցված մոտեցում ցուցաբերելու ուղղությամբ՝ ծանոթանալով առկա այնպիսի ծառայությունների լայն շրջանակին, ինչպիսիք են՝ տուժողների աջակցությունը, պաշտպանությունը, տնտեսական օժանդակությունը, խորհրդատվությունը, կրթությունը, առողջապահությունը, իրավական և սոցիալական ծառայությունները: Այդ մոտեցումը կարող է ներառել արդարադատության գործընթացի տարբեր փուլերում արձանագրությունների ընդունումը, որոնք կխթանեն տուժող և վկա երեխաներին ծառայություններ մատուցող սուբյեկտների միջև համագործակցությունը, ինչպես նաև բազմամասնագիտական աշխատանքի այլ ձևերը, որոնք առնչվում են ուստիկանությանը, դատախազությանը, առողջապահական, սոցիալական ծառայություններին և հոգեբանական անձնակազմին, և որոնք իրենց գործունեությունը ծավալում են մեկ վայրում:

44. Անհրաժեշտ է ամրապնդել միջազգային համագործակցությունը պետության և հասարակության բոլոր հատվածների միջև՝ թե՛ ներպետական, և թե՛ միջազգային մակարդակներով, այդ թվում՝ տեղեկատվության հավաքումը և փոխանակումը խթանելու և տուժող և վկա երեխաներին առնչվող անդրազգային հանցագործությունների բացահայտման, քննության և քրեական հետապնդման նպատակով փոխադարձ օգնության միջոցով:

45. Արդարադատության գործընթացում ներգրավված տուժող և վկա երեխաներին առնչվող օրենքներ և քաղաքականություն, ստանդարտներ և արձանագրություններ մշակելիս մասնագետները պետք է օգտվեն սույն ուղենիշներից:

46. Մասնագետները, արդարադատության գործընթացում ներգրավված այլ գերատեսչությունների հետ համատեղ պետք է կարողանան պարբերաբար վերանայել և գնահատել իրենց դերակատարությունը՝ երեխայի իրավունքների պաշտպանության և սույն ուղենիշների արդյունավետ իրականացման գործում:

36-րդ լիազուսար հանդիպում, 22-ը հուլիսի, 2005թ.